

הכנסת
מרכז המחקר והמידע

סוגיית ההכרה של ממשלת ישראל
בפטריארך היווני – האורתודוכסי של ירושלים הנבחר
תיאופילוס ג'אנופולוס

7 בינואר 2008
כ"ט בטבת תשס"ח

כתיבה: משה ברדה
אישור: שמוליק חזקיה, ראש צוות

הכנסת, מרכז המחקר והמידע
קריית בן-גוריון, ירושלים 91950
טל': 02 - 640 8241
פקס: 02 - 649 6103
www.knesset.gov.il/mmm

תוכן העניינים

1. כללי.....עמ' 1.
2. רקע.....עמ' 1.
3. החלטה מס. 2775 של הממשלה מיום 16 בדצמבר 2007.....עמ' 2.
4. טענותיו של אירינאוס נגד מינויו של תיאופילוס לפטריארך.....עמ' 2-3.
5. תשובת מדינת ישראל לעתירת אירינאוס.....עמ' 3-4.
6. טענת בא-כוחו של תיאופילוס בתגובה לעתירתו של אירינאוס.....עמ' 4.
7. הכרעת בית המשפט העליון בסוגיית ההכרה בפטריארך.....עמ' 4-5.

מקורות

כללי

- מסמך זה נכתב לבקשת הוועדה לענייני ביקורת המדינה לקראת ישיבה שתתקיים ב-14 בינואר 2008, בנושא, מינוי הפטריארך היווני – אורתודוקסי של ירושלים.
- במסמך יוצגו הנושאים הבאים:
1. החלטת ממשלת ישראל בדבר אישור מינויו של תיאופילוס ג'אנופולוס כפטריארך היווני-אורתודוקסי של ירושלים;
 2. טענות הפטריארך הקודם כלפי המינוי של תיאופילוס כפטריארך;
 3. תשובת מדינת ישראל לטענות הפטריארך הקודם כלפי המינוי;
 4. טענת בא-כוחו של תיאופילוס ג'אנופולוס המכונה תיאופילוס השלישי;
 5. הכרעת בג"ץ מיום 27 בדצמבר 2007, בסוגיית ההכרה במינויו של תיאופילוס כפטריארך.

רקע

הפטריארך היווני-אורתודוקסי של ירושלים עומד בראש הכנסייה היוונית-אורתודוקסית של ירושלים, האחראית על עדות מאמינים בישראל, בירדן וברשות הפלסטינית. בהתאם לדין בישראל לעניין בחירת הפטריארך – תקנות הקיסרות העות'מאניות לשנת 1875 – נדרש הפטריארך הנבחר לקבל "כתב הכרה" (High Berat) מאת הממשלה כתנאי לכניסתו לכהונה.

מינוי והדחת אירינאוס מתפקיד הפטריארך: בשנת 2001 נבחר אירינאוס הראשון לתפקיד הפטריארך היווני-אורתודוקסי. ביום 30 באפריל 2004 נמסר לאירינאוס כתב הכרה מטעם ממשלת ישראל. ב-8 במאי 2005 נשלח מכתב מהפטריארכיה לראש הממשלה דאז מר אריאל שרון. במכתב נמסר כי הסינוד הקדוש - הגוף המנהל של הפטריארכיה - החליט להעביר את אירינאוס מתפקידו.

מינוי תיאופילוס לתפקיד הפטריארך: במכתב נוסף, מיום 30 במאי 2005, שנמסר לראש הממשלה, נמסר על מינוי ממלא-מקום (Locum Tenens) לפטריארך. ב-21 ביולי 2005, נמסרה לשר לענייני ירושלים דאז מר צחי הנגבי רשימת המועמדים לכהונת הפטריארך. ב-22 באוגוסט 2005, בחר הסינוד את תיאופילוס ג'אנופולוס לכהונת הפטריארך, במקומו של אירינאוס.

ב-18 בספטמבר 2005, פנה תיאופילוס לראש ממשלת ישראל דאז מר אריאל שרון וביקש ממנו להוציא לו כתב הכרה כפטריארך. ב-13 בנובמבר 2005, החליטה ממשלת ישראל להקים ועדת שרים "אשר תדון ותמליץ לממשלה בכל הנוגע לסוגיית הפטריארך היווני-אורתודוקסי של ירושלים על רקע הנסיבות הצריכות לעניין". ב-14 במאי 2006, הוקמה ועדת שרים חדשה, לאחר חילופי הממשלה.

ב-28 באוקטובר 2007, החליטה ועדת השרים להמליץ לפני הממשלה לתת כתב הכרה לתיאופילוס כפטריארך, במקומו של אירינאוס. על החלטה זו של ועדת השרים ערר השר יצחק כהן. ב-16 בדצמבר 2007 החליטה הממשלה לדחות את הערר, לאשר את כהונת תיאופילוס כפטריארך במקום אירינאוס, ולהסמיך את שר הפנים להעניק בהקדם לתיאופילוס כתב הכרה מטעם הממשלה.¹ ב-18 בדצמבר 2007, הוציא בג"ץ צו המונע משר הפנים להכיר בתיאופילוס ג'אנופולוס

¹ בג"ץ 10615/07, בית המשפט העליון בשבתו כבית המשפט גבוה לצדק, הוד מעלתו אירינאוס הראשון פטריארך ירושלים ואח' נ' ראש ממשלת ישראל ואח', 27 בדצמבר 2007.

כפטריארך היווני במקומו של אירינאוס הראשון, עד להחלטה אחרת של השופטים. ב-23 בדצמבר 2007, ביטל בג"ץ את צו המניעה הזמני נגד ההכרה במינויו של תיאופילוס.²

החלטה מס. 2775 של הממשלה מיום 16 בדצמבר 2007³

נושא ההחלטה: הפטריארך היווני-אורתודוקסי של ירושלים

”מחליטים:

א. לדחות את הערר של השר יצחק כהן על החלטה מס. פטר/12 של ועדת השרים לעניין הפטריארך היווני-אורתודוקסי של ירושלים, מיום 28 באוקטובר 2007.

ב.

1. בהתאם להמלצת ועדת השרים לעניין הפטריארך היווני-אורתודוקסי של ירושלים מיום 28 באוקטובר 2007, לאשר את כהונתו של כבוד הארכיבישוף תיאופילוס ג'אנופוליס, כפטריארך היווני-אורתודוקסי של ירושלים במקומו של אירינאוס הראשון וזאת בהתאם להחלטת הסינוד הקדוש של הפטריארכיה היוונית-אורתודוקסית של ירושלים מיום 22 באוגוסט 2005.

2. להסמיך את שר הפנים להעניק בהקדם לפטריארך הנבחר ”כתב הכרה” מטעמה של הממשלה, כנדרש על-פי דין.

בהמשך לנ”ל - הממשלה רושמת לפנייה, מתוך הבנה, כי הפטריארך תיאופילוס יפעל בהתאם להתחייבויותיו לפעול על-פי עקרון השוויון, ללא הבדלי גזע, דת או לאום וכי כל מעשיו יהיו מבוססים על החלטות הסינוד, ללא התחייבות לירדן או לפלסטינים (אם ניתנה התחייבות כזאת), וללא הפליה כלשהי, כמפורט במכתבו של השר לענייני גמלאים מיום 18 בנובמבר 2007.”

4

טענותיו של אירינאוס נגד מינויו של תיאופילוס לפטריארך

אירינאוס הראשון, שכהן כפטריארך היווני-אורתודוקסי של ירושלים, עתר לבית המשפט העליון נגד החלטת ועדת השרים וממשלת ישראל להכיר במינויו של תיאופילוס כפטריארך היווני-אורתודוקסי של ירושלים.

במסגרת עתירתו העלה אירינאוס מספר טענות כדלקמן:

1. **הדחתו של אירינאוס תוך האשמתו במכירת נכסים ליהודים:** לטענת אירינאוס, גורמים שונים בפטריארכיה (המתנגדים), נלחמו נגד בחירתו לכהונת הפטריארך. לאחר שמונה אירינאוס לתפקיד הפטריארך וקיבל כתב הכרה, יזמו המתנגדים מהלך של ”הפיכת חצר”, והאשימו את אירינאוס בכך שהיה מעורב בעסקאות למכירת נכסים של הפטריארכיה, המצויים בעיר העתיקה בירושלים, לגורמים יהודיים. בהמשך לכך, בוצעו צעדים שונים שהביאו לכך שהסינוד החליט להדיח את אירינאוס מכהונתו כפטריארך, ולמנות את תיאופילוס לפטריארך במקומו.

² מתוך אתר האינטרנט של בית המשפט העליון:

<http://elyon1.court.gov.il/Files/05/700/099/n21/05099700.n21.pdf>

³ מתוך אתר האינטרנט של משרד ראש הממשלה:

<http://www.pmo.gov.il/PMO/Secretarial/Decisions/2007/12/des2775.htm>

⁴ השר לענייני גמלאים מר רפי איתן שכהן כיו”ר ועדת השרים לעניין הפטריארך היווני האורתודוקסי

2. **טענה כי תיאופילוס חתם על כתבי התחייבות לירדן ולרשות הפלסטינית:** לדברי אירינאוס, לאחר שהודח מתפקידו, דרשו ממלכת ירדן והרשות הפלסטינית מן המועמדים לכהונת הפטריארך כי יחתמו על כתבי התחייבות, בהם נכללו התחייבויות לפעול לביטול כל הסכם שנעשה למכירת נכסים של הפטריארכיה בירושלים, ולביטול ייפויי כוח שניתנו לשם כך. המועמדים חתמו על כתבי ההתחייבות. כמו-כן, נטען כי לאחר בחירתו לתפקיד הפטריארך, חתם תיאופילוס ג'אנופולוס על כתב התחייבות נוסף שמופנה לממלכת ירדן, ובו נכללות ההתחייבויות האמורות לעיל, והתחייבויות נוספות. בעתירתו, טען אירינאוס, כי החלטת ועדת השרים אשר מכירה במינויו של תיאופילוס לפטריארך, אינה יכולה לעמוד שעה שטרם נתבררו טיבן של ההתחייבויות שנתן לירדן ולרשות הפלסטינית, שגלום בהן פוטנציאל שלילי למדינת ישראל.

3. **טענה לפגמים בהחלטת ועדת השרים שהכירה במינוי תיאופילוס:** אירינאוס טוען כי החלטת ועדת השרים נעדרת תוקף מחייב, בשל פגמים בהליכים שנוהלו בוועדת השרים ובממשלה: לדבריו, לא ניתנה לו זכות טיעון מלאה; לא הוצגו לפניו ההאשמות בהן הוא מואשם. לדבריו, ההחלטה פגומה, שכן לא ניתן להכיר במינויו של תיאופילוס, כל עוד לא בוצע אקט פורמלי של הדחת פטריארך מכהן. לדברי אירינאוס, בתגובת המדינה בבג"ץ 9970/05 שהוגשה ב-27 בנובמבר 2005, נכתב כי למינויו של תיאופילוס אין תוקף כל עוד לא בוטל כתב ההכרה שניתן לאירינאוס, וכי על הממשלה להגיע למסקנה שיש עילה והצדקה לבטל את כתב ההכרה שניתן בשעתו לעותר ולהחליט על ביטולו. אירינאוס טוען כי ועדת השרים לא בחנה את סוגיית הדחתו של אירינאוס.

4. **טענות בנוגע להדחתו של אירינאוס:** אירינאוס טען בבית המשפט כי בהתאם לחוק הקנוני, אין לסינוד סמכות להדיח את הפטריארך. החוק הקנוני קובע שתי עילות בלבד המאפשרות להדיח פטריארך: כפירה בעקרונות האמונה הנוצרית-אורתודוקסית או סיבה בריאותית. לדברי אירינאוס, שתי עילות אלה לא מתקיימות בעניינו.

5. **טענות לפגמים באישור מינויו של תיאופילוס לתפקיד הפטריארך:** לדברי אירינאוס, בהתאם לדיון הקיים, היה על הממשלה לאשר את מינויו של ממלא-המקום לפטריארך, לאשר את רשימת המועמדים, ולבסוף לאשר את הפטריארך הנבחר. לטענת אירינאוס, אישורים אלה לא ניתנו, ולדבריו, הליכי המינוי נעשו "תוך רמיסה והתכחשות לסמכויותיה של ממשלת ישראל, ותוך רמיסת כבודה, מעמדה וריבונותה של מדינת ישראל".⁵

תשובת מדינת ישראל⁶ לעתירת אירינאוס הראשון

עו"ד ענר הלמן, בשם מדינת ישראל, מסר בתשובתו לעתירה את ההתייחסות הבאה:

1. נקודת המוצא של ממשלת ישראל היא שעל הממשלה לכבד את חופש הדת והפולחן של העדה היוונית-אורתודוקסית בישראל, ולתת משקל נכבד לכך שהפטריארך עומד בראש העדה מבחינה דתית ומנהלית. הסמכות לבחור פטריארך נתונה למוסד הפנימי הדתי העליון של העדה (הסינוד הקדוש). עו"ד הלמן ציין כי לממשלה נמסרה חוות-דעת של היועץ המשפטי לממשלה לפיה אין הממשלה אמורה או מוסמכת לדון בטענות שנוגעות לענייניה הפנימיים של הפטריארכיה.

⁵ בית המשפט העליון בשבתו כבית המשפט גבוה לצדק, הוד מעלתו אירינאוס הראשון פטריארך ירושלים ואח' נגד ראש ממשלת ישראל ואח', בג"ץ 10615/07, 23 בדצמבר 2007.

⁶ בין המשיבים לעתירת אירינאוס בבג"ץ 10615/07 נכללים: ראש ממשלת ישראל, מזכירות הממשלה, ממשלת ישראל, היועץ המשפטי לממשלה ואח'.

סמכות הממשלה שלא לתת כתב הכרה לפטריארך מותנית בכך שהממשלה תשתכנע שקיימים טעמים מיוחדים, הנוגעים לאינטרסים של מדינת ישראל.

2. הממשלה מבהירה כי ועדת השרים שמעה את אירינאוס ואת באי-כוחו וכי ניתנה לו זכות טיעון מלאה. כמו-כן, מציין עו"ד הלמן בשם המדינה, כי הממשלה הכירה בתיאופילוס כפטריארך במקום אירינאוס, ובכך למעשה הסירה את כתב ההכרה באירינאוס.

3. ועדת השרים קיימה ישיבות רבות ושמעה גורמים שונים, ממשלתיים ואחרים. במסגרת דיוני ועדת השרים והממשלה, נדונו שאלת ההתחייבות שנטל על עצמו, כביכול, תיאופילוס (כלפי ירדן והרשות הפלסטינית), וכן ההשלכות המדיניות של החלטה שתקבל הממשלה.⁷

טענת תיאופילוס הפטריארך היווני האורתודוקסי של ירושלים

תיאופילוס גיאנופולוס, הפטריארך החדש, מסר באמצעות באי-כוחו את התייחסותו כדלקמן:

1. מכוח החוק הקנוני (החוק הדתי הנוצרי) נתונה לסינוד הקדוש סמכות לבחור ולהדיח פטריארך. לטענת תיאופילוס, ההחלטה על הדחת אירינאוס התקבלה נוכח הדרך שבה ניהל אירינאוס את הפטריארכיה, לאחר שהתגלו כשלים בהתנהלותו. החלטה זו אושרה על-ידי מוסד נוסף של הכנסייה האורתודוקסית⁸ והחל תהליך בחירות רב-שלבי במוסדות הפטריארכיה, שבסופו נבחר תיאופילוס לתפקיד.

2. לטענת תיאופילוס, בחירתו של פטריארך, העברתו מכהונתו ובחירתו של אחר תחתיו הם מעניינה הפנימי של הפטריארכיה ונופלים לגדר האוטונומיה המסורה במדינה לגופים הכנסייתיים השונים. תפקידה של ועדת השרים הוא לוודא כי תקנת הציבור לא נפגעה כתוצאה מבחירתו של תיאופילוס. לטענת תיאופילוס, ממשלת ישראל עודכנה בכל המהלכים שהתרחשו בפטריארכיה.⁹

הכרעת בית המשפט העליון בסוגיית ההכרה בפטריארך מיום 23 בדצמבר 2007

1. החלטה לא להתערב בסוגייה של הפסקת כהונתו של אירינאוס של אירינאוס: בית המשפט העליון לא מצא לנכון להתערב בסוגייה של הפסקת כהונתו של אירינאוס כפטריארך ובבחירתו של תיאופילוס לתפקיד הפטריארך. זאת, משום שהליכים אלו מצויים בסמכותה של הפטריארכיה היוונית-אורתודוקסית, כחלק מניהולה הפנימי.

2. אי-מציאת פגם בעבודת ועדת השרים והממשלה: בית המשפט העליון לא מצא כי נפל פגם בעבודת ועדת השרים או בהליך שנוהל בפני הממשלה: הממשלה החליטה לאמץ את המלצת ועדת השרים להכיר בכהונתו של תיאופילוס לתפקיד הפטריארך, במקומו של אירינאוס. בית המשפט לא מצא כי ההחלטה התקבלה על-סמך תשתית עובדתית חסרה או לקויה. לפני הממשלה הונחה התשתית העובדתית הרלוונטית, וטיעוני הגורמים המעורבים, לרבות התייחסות לסוגיית ההתחייבויות לירדן ולרשות הפלסטינית שמיוחסות לתיאופילוס.

⁷ בית המשפט העליון בשבתו כבית המשפט גבוה לצדק, הוד מעלתו אירינאוס הראשון פטריארך ירושלים ואח' נגד ראש ממשלת ישראל ואח', בג"ץ 10615/07, 23 בדצמבר 2007.

⁸ הסינוד הפאן-אורתודוקסי.

⁹ בית המשפט העליון בשבתו כבית המשפט גבוה לצדק, הוד מעלתו אירינאוס הראשון פטריארך ירושלים ואח' נגד ראש ממשלת ישראל ואח', בג"ץ 10615/07, 23 בדצמבר 2007.

3. אי-התערבות בית המשפט בנושא ההתחייבות לירדן ולרשות הפלסטינית לנוכח טיפול הממשלה בנושא: אירינאוס טען בדיון בבית המשפט, באמצעות באי-כוחו, כי לאחר מינויו של תיאופילוס לתפקיד הפטריארך, ניתנו על-ידי תיאופילוס התחייבויות לממשלת ירדן ולרשות הפלסטינית, וכי טיבן של התחייבויות אלה לא נבחן כנדרש.

3.1. בחינת הממשלה את סוגיית ההתחייבות כלפי ממשלת ירדן והרשות הפלסטינית

בית המשפט מציין כי בהתאם להחלטת ועדת השרים, נבחן עניין זה (ההתחייבויות של תיאופילוס לירדן ולרשות הפלסטינית) על-ידי השר לענייני גמלאים, מר רפי איתן, אשר כיהן כיושב-ראש ועדת השרים, כפי שיוצג להלן: במכתבו לראש הממשלה ולחברי הממשלה מיום 18 בנובמבר 2007, כתב השר איתן כי הוא נפגש עם תיאופילוס, שציין כי לפני שהתקיימו הבחירות לתפקיד הפטריארך, חתמו כל חברי הסינוד על התחייבות לממלכת ירדן ולרשות הפלסטינית, אולם "ההתחייבות לא התייחסה להחלטת הסינוד הקדוש – הגוף היחיד המוסמך לקבל החלטות ולקבוע את מדיניות הפטריארכיה".

השר איתן ציין במכתבו את עמדתו של תיאופילוס כי "הפטריארך נוהג על-פי עקרון השוויון ללא הבדלי גזע, דת או לאום. כל מעשי הפטריארך מבוססים על החלטות הסינוד הקדוש, ללא כל התחייבות לצד שלישי וללא הפליה כלשהי".

בית המשפט מציין כי ממשלת ישראל הביאה את הדברים בהחלטתה בה נכתב כי "הממשלה רושמת לפנייה, מתוך הבנה, כי הפטריארך תיאופילוס יפעל בהתאם להתחייבויותיו לפעול על-פי עקרון השוויון, ללא הבדלי גזע, דת או לאום וכי כל מעשיו יהיו מבוססים על החלטות הסינוד, ללא התחייבות לירדן או לפלסטינים (אם ניתנה התחייבות כזאת), וללא הפליה כלשהי, כמפורט במכתבו של השר לענייני גמלאים מיום 18 בנובמבר 2007".

בית המשפט מציין כי משמצאה ממשלת ישראל את הדברים כמספקים והחליטה לאשר את מינויו של תיאופילוס – אין מקום להתערבות בית המשפט העליון.

4. קבלת עמדת המדינה בדבר ביטול כתב ההכרה של אירינאוס: בית המשפט העליון בשבתו כבג"ץ קבע כי מקובלת עליו עמדת המדינה כי מתן הכרה לתיאופילוס, מהווה הלכה למעשה ביטול כתב ההכרה באירינאוס.¹⁰

¹⁰ בג"ץ 10615/07, בית המשפט העליון בשבתו כבית המשפט גבוה לצדק, הוד מעלתו אירינאוס הראשון פטריארך ירושלים ואח' נ' ראש ממשלת ישראל ואח', 27 בדצמבר 2007. מתוך: אתר בית המשפט העליון: <http://elyon1.court.gov.il/Files/07/150/106/m08/07106150.m08.pdf>. כניסה בתאריך: 7 בינואר 2008.

מקורות

בג"ץ 9970/05 ובג"ץ 10615/07, בית המשפט העליון בשבתו כבית המשפט גבוה לצדק, הוד קדושתו הפטריארך היווני אורתודוקסי, תיאופילוס ג'אנופולוס, המכונה תיאופולוס השלישי ואח' נ' ראש ממשלת ישראל ואח', 23 בדצמבר 2007. מתוך: אתר האינטרנט של בית המשפט העליון:

<http://elyon1.court.gov.il/Files/05/700/099/n21/05099700.n21.pdf>

אתר האינטרנט של משרד ראש הממשלה:

<http://www.pmo.gov.il/PMO/Secretarial/Decisions/2007/12/des2775.htm>

בג"ץ 10615/07, בית המשפט העליון בשבתו כבית המשפט גבוה לצדק, הוד מעלתו אירינאוס הראשון פטריארך ירושלים ואח' נ' ראש ממשלת ישראל ואח', 27 בדצמבר 2007. מתוך: אתר בית המשפט העליון: <http://elyon1.court.gov.il/Files/07/150/106/m08/07106150.m08.pdf>